

Ungváry Krisztián
Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban, 1941-1944.
Esemény – elbeszélés – utóélet
 Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 467. old.

Jelen recenzió rövid verziója jelent meg a Magyar Idők konzervatív közéleti napilap hasábjain, hosszabb formában pedig a Magyar Demokrata konzervatív hetilap közölte, míg a világhálón két oldalra is felkerült, így az erdélyi itthon. ma, továbbá a budapesti Horthy-Korszakot Kutatók Társaságának honlapjára.* E helyütt jegyzetapparátussal ellátott változata kerül első ízben leközlésre, emlékeztetvén arra, hogy hetvenöt esztendővel ezelőtt, 1941 őszén kezdődött meg a Magyar Királyi Honvédség ukrainai megszálló tevékenysége, s a 2010-es évektől kezdve akadnak történészek, akik ezen kérdéskör vizsgálatával a háborút veszített Magyar Királyság bűnlajstromát kívánják tovább gyarapítani, míg mások háborús részvételünket kívánják árnyaltabbá tenni.

2015 karácsonyán látott napvilágot Ungváry Krisztián Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban, 1941-1944. Esemény – elbeszélés – utóélet című kötete, amely olyan hatást váltott ki a történészek és az olvasóközönség körében, mintha darázs-fészekbe nyúlt volna, hiszen azóta mind a bal, mind a jobb oldalról érik támadások.

A vita első hullámát egyébként nem ez a munka keltette, hanem a Krausz Tamás – Varga Éva Mária szerzőpáros által sajtó alá rendezett Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok 1914-1947 című (L'Harmattan, Budapest, 2013. 629. p.), a Szovjetunióban elítélt magyar tábornokok és törzstisztek peranyagából sajátos módon szelektált – alátámasztván a churchilli mondatát, miszerint a történelmet a győztesek írják –, forráskritika nélküli dokumentkötet volt az első, amely az ukrainai magyar megszállás témakörében borzolta fel a szakmai kedélyeket.

A tárgyban leginkább érintett intézmény, a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum erejéből csupán egy szakmai vitára és pár – széles körben nem ismert – bíráló tanulmányra futotta (Szabó Péter: A magyar királyi honvédség és a tudatos népi-irtás vádjá. In: Történelmi Szemle, 2013/2. szám, 307-324. p.; Számvéber Norbert: Egy forráskiadvány margójára /A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok 1914-1947. Szerk.: Krausz Tamás és Varga Éva Mária/. In: Hadtörténelmi Közlemények, 2013/2. szám, 571-583. p.), pedig társadalmi igény mutatkozott arra vonatkozóan, hogy tanulmánykötetben cáfolja azt, hogy az Ukrajnában megszálló magyar királyi honvéd alakulatok kollektív háborús bűnös-

* Magyar megszállók ukrán földön (Magyar Idők, 2016. április 26.); Darászfészek (Magyar Demokrata, 2016. május 4.); Nem bűnözők, katonák voltak! (2016. május 5.) http://itthon.ma/karpatmedence.php?cikk_id=13591; Magyar megszállók Ukrajnában (1941-1944) avagy Ungváry Krisztián legújabb munkájának recenziója. (2016. május 27.) http://horthykorszak.blog.hu/2016/05/27/magyar_megszallok_ukrajnaban_1941-1944_avagy_ungvary_kriszian_legujabb_munkajanak_recenzioja

séggel vádolhatóak. Az intézmény helyett a témával hosszabb ideje foglalkozó Ungváry Krisztián azonban ezt megtette, s ezzel újból „felkavarta az állóvizet”.

Kétségtelen, hogy a szerző nagy munkát végzett és kötetéhez szinte valamennyi elérhető levéltári forrást igyekezett fehasználni, megemlítvén, hogy az orosz levéltári anyagok – így a szovjetek által zsákmányolt magyar irategyüttesek is – csak a kiváltságosok számára kutathatók, s azok még számos érdekességet tartogat(hat)nak számunkra. Alaposan körbejárta a német megszállás és a partizánháború témakörét, jól szemléltetve azok sajátosságait, bizonyítván, hogy a megszállás sem volt fekete-fehér, hanem számos árnyalata létezett. A szerző elismerte, hogy a háború utáni források többsége – így a szovjet őrizetben, vagy az ÁVH kihallgatásai során felvett jegyzőkönyvek – kritikára szorul, de ennek ellenére bőségesen idézett azokból, így az egyszerű olvasó azt a téves következtetést vonhatja le, hogy a magyar csapatok vérengzések és bűncselekmények sorát követték el.

Magam hiányolom az egykoron Ukrajnában szolgált – s még köztünk élő – tisztek és honvédek megszólaltatását*, hiszen amíg Soá interjúból olvashatunk szemelvényeket, addig az egykori honvédtisztek és katonák naplóiból, visszemlékezéseiből, vagy interjúból vajmi keveset, pedig a paritás elve is azt kívánná.

Tény, hogy 1941 nyarától az arcvonal mögött teljesen másfajta, kegyetlen háború zajlott és erre az ukrán területek megszállására kiküldött magyar alakulatok nem voltak felkészítve. Mint minden hadseregben, úgy kezdetben itt is előfordultak erőszakos kilengések, de ezek szörványos jellegűek voltak, hiszen ellenkező esetben a megszállt területekről később visszavonuló honvédeket számos atrocitás érte volna a partizánok és a lakosság részéről, de ez nem történt meg. Arra vonatkozóan, hogy a megszálló erőket elégtelen felszereléssel és fegyverzetel küldték ki, vitatkoznék, hiszen ne feledjük el, csak 1938 tavaszán vette kezdetét a honvédség minőségi és mennyiségi fejlesztése, közel 20 esztendősen lemaradást kellett behoznunk, s 1941-ben a magyar hadiiparnak még az is nagy gondot okozott, hogy a gyors hadtest veszteségeit pótolja. Mivel a megszálló erőket rendfenntartás céljából küldték ki, így tüzéséggel, páncéltörő eszközökkel és páncélosokkal nem rendelkeztek. A fokozódó partizán-tevékenység és a német hadvezetés gátlástalan viselkedése miatt – mivel szükség esetén a magyar megszálló alakulatokat is bevetették a szovjet reguláris erők lassítására – később igyekeztek ezen hiányosságokat pótolni. A szélsőséges időjárási viszonyok is alaposan próbára tették a honvédeket. „Adjatok, hogy honvédeink megállják a helyüket” és a hátszág nem feledkezett róluk, hiszen már 1941 októbertől jótékonysági akciók sora vette kezdetét, hogy téli ruhanemőt, óvócikket gyűjtsenek számukra. A szerző kitért a munkaszolgálat kérdéskörére is, és azon túl, hogy beszámolt a muszosok sérelmére elkövetett

* Jelen sorok írója az 1990-es évek derekától – amikor még jóval több háborús honvédtiszttel, altiszttel, tisztes és legénységi állományúval élt – közel száz, egykori második világháborús hadastyánnal készített interjút, avagy kapott tőlük korabeli naplót, feljegyzést, később írásban rögzített visszaemlékezést, s közülük legalább tucatnyian szolgáltak valamelyik megszálló alakulatnál és vettek részt partizánelhárító harcokban. Ennek módszertanáról lásd: Babucs Zoltán: A második világháború emlékezete. In: Forrás, 2011/7-8. szám. 39-49. p.

kegyetlenkedésekről – amelyek nem voltak általános jellegűek –, idézett olyan eseteket is, amikor a munkaszolgálatosok a honvédek és nem a szovjetek oldalán avatkoztak be a fegyveres küzdelembe. Arról is írt, hogy a német megszállást követően paradox módon a katonai munkaszolgálat „életbiztosítást” jelentett a muszosok számára, mivel így elkerülték a deportálást.

A honvédek esetenkénti erőszakos fellépésére az erőszakspirál csak részben szolgál magyarázattal. Ahhoz, hogy megérthessük cselekedeteiket és motivációikat, ismernünk kell gondolatvilágukat és eszmeiségüket, így nem mai szempontok alapján kell ténykedésüket görcsö alá vennünk. Az akkori magyar társadalom döntő többségét – így tisztet és honvédet egyaránt – a revízió, az antibolsevizmus és az azzal párosuló antiszemitizmus határozta meg, hiszen a kollektív emlékezet számon tartotta a 133 napos tanácskommün ország- és nemzetvesztő tevékenységét. Mindezek tetteikben is megnyilvánultak.

Míg a Szolgálati szabályzat a honvédség belső szabályozója volt, az 1939-ben kiadott Harcászati szabályzat a hadrakelt sereg viselkedését is szabályozta, s ez a megszállt területeken is érvényben volt. Ezen szabályzat úgy fogalmazott, hogy a parancsnok „hivatása a vezetés. Az ő feladata az elhatározás, a parancsadás, a végrehajtás ellenőrzése, a csapat erkölcsi értékének megóvása és emelése, valamint az alárendelt egységek harcképességének fenntartása. Teljes mértékben felelős mindazért, amit a vezetés érdekében tett vagy tenni elmulasztott.”* A hadbíróságok „a hadrakelt seregnél bűnvádi eljárásra vonatkozó szabályok a gyors megtorlást biztosítják. A gyors eljárás természetesen nem mehet az ügy igazságos elintézésének rovására.”** A táborigazgatás feladatainak leírásakor arra is kitért, hogy „A polgári lakossággal szemben tett intézkedések szigora a lakosság megbízhatóságához, magatartásához és a hadviselés érdekeihez igazodjék. Nyugodt vagy éppen barátságos érzelmű lakossággal szemben a kíméletlen eljárás éppoly hiba, mint az ellenséges érzelművel szemben az erélytelenség.”*** A biztosító csapatok operálása kapcsán pedig kijelentette, hogy a „fogyókat ellenséges magatartás, vagy szökési kísérlet esetén löjjük le.”****

Ukrajna keleti és nyugati felében valóban különbözött a megszállás jellege. A 101. életévében járó nemes békei Koós Ottó 1941-ben, mint hivatásos főhadnagy és a székesfehérvári 33/III. zászlóalj századparancsnoka került ki a 105. gyalogdandár megszállási területére. 2016 februárjában így jellemezte kinti tevékenységüket: „Könnyű utólag az íróasztal mellől, a meleg szobában ítélni, hiszen aki nem volt ott, nem is tudja, miféle háború volt ez! Nem tudtuk, odakint mi vár ránk, hiszen itthon erre nem készítettek fel minket. A kegyetlen hideg és a nagy távolságok mellett teljesen magunkra voltunk utalva, nem tudtuk, az ottaniak közül ki a barát, ki az

* Harcászati szabályzat. I-III. rész. Budapest, A M. Kir. Honvédelmi Minisztérium kiadványa, Budapest, 1939. I. rész 8. p. (a továbbiakban H.SZ.)

** H.SZ. III. rész 96. p.

*** H.SZ. III. rész 98. p.

****H.SZ. II. rész 43. p.

ellenség. És amikor megtörtént, hogy a melletted lévő bajtársadat, földidet lőtték le, akkor nem azt nézted, hogy az előtted szaladó asszony-e vagy gyerek, hanem csak azt, hogy gyanúsán viselkedik, nem áll meg a felszólításodra, ezért a fegyveredet kell, hogy használd. Vagy ő, vagy én – így voltunk ezzel.”* Nyugat-Ukrajnában „idillikusabb” volt a helyzet, melyet 1998-ban egy érdekes történettel támasztott alá nemes pusztarádóczi Basó József hivatásos főhadnagy, aki 1943 decemberében került ki a jászberényi 102. önálló harcokocsiszázaddal. Egyik katonája kimenőt kért, arra hivatkozva, hogy egy ukrán leánnyal van találkozója. A főhadnagy legnagyobb megdöbbenésére a legény igen rövid idő alatt visszatért, mire megkérdezte tőle, hogy elmaradt a találkozó? Erre azt felelte a honvéd, hogy „Dehogyan maradt el főhadnagy úr! Már kezdtem jóba lenni a menyecskével, amikor észrevettem, hogy tetvek vannak a hajában... Na, el is ment a kedvem az egészsőtől!” Az eset nem csak a románc végett érdekes, hanem azért is, mert jellemzi az ottani életkörülményeket.**

A németek és szövetségeseik megszálló tevékenységéről nem alkothatunk átfogó képet, mivel a szerző csupán megemlítette, hogy román és szlovák alakulatok is megfordultak az okkupált szovjet területeken. Megszálló szerepüket minden bizonnyal árnyalná, ha a többi, németekkel szövetséges hadsereg megszálló tevékenységét is alaposan megismerhetnénk. Ennek egyik legdurvább példája az, ami Odesszában történt. A megszálló román hadsereg vezetése maga döntött úgy, hogy német segítség nélkül oldja meg a város zsidótlanítását. Az okot az NKVD székház 1941. október 22-i felrobbantása szolgáltatta, mely detonáció 135 román és német tisztet ölt meg. Constantin Trestioreanu tábornok megtorlásként parancsot adott a zsidók és kommunisták összefogdosására, így a románok közel ötezer civilt rángattak ki otthonaikból és tárgyalás nélkül végeztek velük. A szerencsésebbeket agyonlőtték, többségüket pedig felakasztották a házak erkélyeire és a villanypóznákra. Nem sokkal később Antonescu marsall utasítására az összes odesszai kommunistát és zsidót lefogták, aláaknáztak raktárakba zárták és azokat rájuk gyűjtötték. Akik nem a tűzben és a robbanásokban veszték oda, azokat lelőtték. Huszonkétezer ember halt meg így. Mindezek ellenére a románok inkább hősként emlékeznek Antonescura és nem stigmatizálják őket, sem ők önmagukat bűnös nemzetként.

Magam azon magyar emberek közé tartozom, akik a vesztes világháború ellenére is hősként és nem háborús bűnösként tekintenek nagyapjuk generációjára, ezért remélem, hogy a szerző későbbi kutatásai is e hitet táplálják és magyar szívrrel, magyar tollal igyekezik feltárni történelmünk ezen szeletét.

ismerteti: Babucs Zoltán

* Feljegyzett beszélgetés vitéz nemes békei Koós Ottó m. kir. hivatásos gyalogos századossal (Gödöllő, 2016. február 28.) Babucs Zoltán magángyűjteményében.

** Magnetofonszalagra vett beszélgetés nemes pusztarádóczi Basó József m.kir. hivatásos páncélos főhadnaggal (Budapest, 1997. november 19-1998. március 18.). Babucs Zoltán magángyűjteményében.